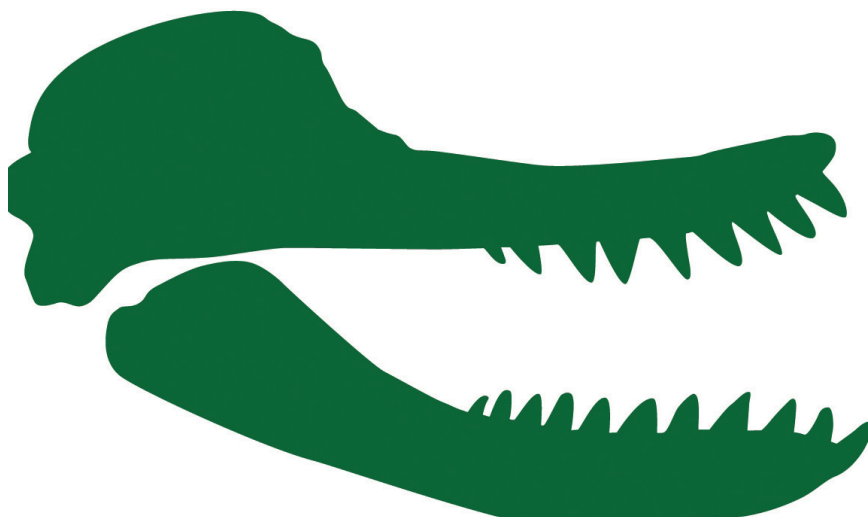

Natuurhistorisch Museum Rotterdam: Jaarverslag 2012

[Dit jaarverslag is het 26ste van de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam]

Het jaar 2012 was een in alle opzichten moeizaam jaar. De subsidie liep behalve met de inflatie verder terug door een algehele cultuurskorting van 2%. Extreme bezuinigingen, waaronder zelfs het afschaffen van Kerstpakketten, mochten er niet toe leiden dat er geen tekort ontstond. Het jaar begon met het afscheid van de drie Robedrijf-medewerkers waarvoor geen subsidie meer werd toegekend, en daarop volgden twee pensioneringen van medewerkers die niet werden opgevolgd. De Stichting Vrienden hielp ons het hoofd boven water te houden. Om een en ander voor de toekomst te verbeteren is in het verslagjaar een reorganisatieplan opgesteld, dat in 2013 zal worden geïmplementeerd. Dit zal dan leiden tot een verdere personele krimp. Ondanks deze donkere wolken heeft het museum inhoudelijk wel een succesvol jaar achter de rug: een hele goede en drukbezochte Hoboken Lecture, een mooie internationale expositie rond onze Peruaanse roofpotvis Leviathan, en een gelijkblijvende orderportefeuille van Bureau Stadsnatuur zijn daar slechts voorbeelden van. En ondanks de ook in 2013 teruglopende subsidie-inkomsten geeft dat moed om vol energie verder te gaan.

▲ Het silhouet van 'De grootse muil ooit'. (Jaap van Leeuwen)

BEZOEKERS

Museumgebouw

In 2012 registreerde de museumkassa 37.816 bezoekers in het gebouw Villa Dijkzigt. Dat is 945 (2.4%) minder dan in 2011. Een opsplitsing van de aantallen staat in de onderstaande tabel. De daling van de bezoekersaantallen in het museumgebouw met krap 2.5 procent komt voor rekening van minder

reguliere museumbezoekers. Het aantal kinderen dat het museum in schoolverband bezocht, bleef met 4125 leerlingen vrijwel gelijk aan het aantal in 2011. Van de 22.460 reguliere museumbezoekers (1930 minder dan in 2011) kochten 4066 volwassenen (18 %) een toegangskaartje voor het volle tarief. Het aantal bezoekers van 5-15 jaar dat met een kinderkaartje binnenkwam bedroeg 2379 (10.6 %).

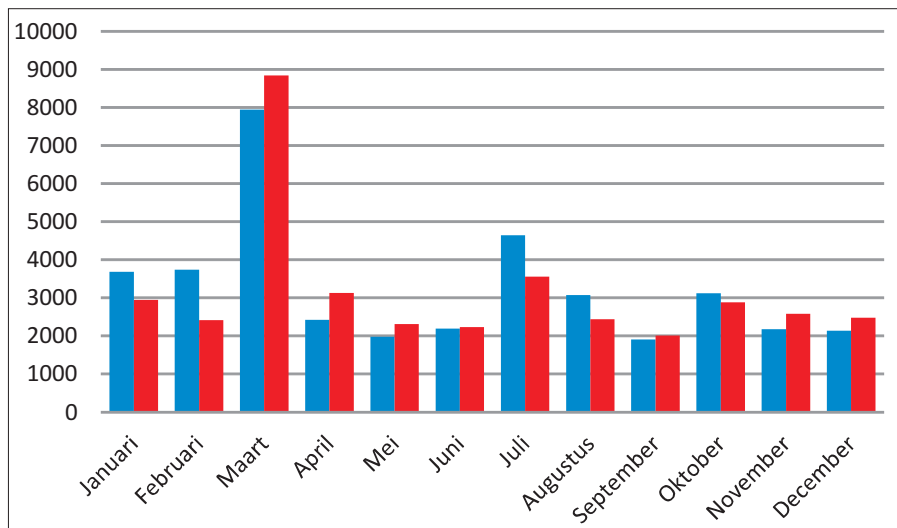
Bezoekers in museumgebouw

categorie	aantal	%
reguliere museumbezoekers	22460	59.5
museumnachtbezoekers	5765	15.2
kinderen in basisschoolverband (museumlessen voor 108 groepen) ¹	2313	6.1
leerlingen VO (museumlessen) en overige jongeren ²	1872	5.0
kinderen in feestjesverband (232 feestjes)	1828	4.8
kinderen met een Jeugdvakantiepaspoort	1297	3.4
huurders/gebruikers Hoboken Salon ³	2281	6.0
totaal	37.816	100%

¹ inclusief deelnemers MuseumJeugdUniversiteit

² allemaal begeleide activiteiten

³ bruiloftsgasten, recepties, lezingen, deelnemers vergaderingen, conferenties etc.

▲ De verdeling van de bezoekers over het jaar; blauw: 2011, rood: 2012. De piek in maart is het gevolg van de Museumnacht.

Alle andere reguliere bezoekers passeerden de kassa zonder te betalen of met een korting, bijvoorbeeld ter begeleiding van een schoolklas (534 docenten*) of kinderfeestje (478 ouders*), als kleuter (1302*), met een RotterdamPas (3398 bezoekers, 15.1 %), met een Museumkaart (5262 bezoekers, 23.4 %) of tijdens het Nationaal Museumweekend en '24 uur Cultuur' (465 en 239). Van de regeling waarbij kinderen van 5-15 jaar op woensdag gratis toegang hebben, maakten 667 kinderen* gebruik. De leeftijdscategorie 0-16 (kind) was goed voor 34.8 % (13.180) van het totaal aantal bezoekers in het museumgebouw. Dit was 36.2 % (14.037) in 2011.

De bezoekersaantallen schommelden in negen van de twaalf maanden tussen de 2000 en 3000. Maart gaf traditiegetrouw een piek te zien, dankzij de Museumnacht met dit jaar 5765 bezoekers. Juli was ook een goede maand met ruim 3500 bezoekers.

Website

De website van het museum (www.het-natuurhistorisch.nl) had in dit verslagjaar 292.000 bezoekers (gemiddeld 798 per dag), waarvan 221.800 unieke. In 2011 waren dat er in totaal 236.500.

PUBLIEKSACTIVITEITEN

VASTE TENTOONSTELLINGEN

wereldNatuur (t/m 19 augustus)

Dit collectieoverzicht, waarbij talloze geconserveerde dieren naar hun basismilieu, water, land of lucht werden tentoongesteld, werd in augustus en september volledig ontmanteld en opnieuw

ingericht, volgens een nieuw concept en onder een nieuwe titel:

vanaf 14 september 2013
Biodiversiteit
 soortenrijkdom in de collectie

Onder de titel 'Biodiversiteit' is onze vaste collectie afgestoft, opnieuw ingedeeld en letterlijk en figuurlijk in nieuw licht gezet. De tentoonstelling toont en gaat over biodiversiteit: de verscheidenheid aan alle levensvormen op aarde. Deze verscheidenheid bestaat uit de variatie in alle soorten planten, dieren, schimmels en micro-organismen, maar ook de (genetische) variatie binnen een soort, zoals kleurvariaties. Daarom laten we een veelheid aan soorten zien, grotendeels uit eigen bezit. Van de meest bekende stammen en van veel klassen uit het dieren- en plantenrijk zijn exemplaren te zien, opgezet, opgeprikt of opgepot in sterk water. Binnen de verschillende stammen en klassen geven we een zo divers mogelijk beeld van de soortenrijkdom van bijvoorbeeld: wieren, bedektzadigen, sponzen, neteldieren, rondwormen, weekdieren, geleedpotigen, stekelhuidigen, kraakbeenvissen, amfibieën, zoogdieren, reptielen en vogels. Een aantal prominente museumstukken,

▲ Genieten van biodiversiteit kan ook in Het Natuurhistorisch. (Kees Moeliker)

▲ Bekersponzen, spinkrab en klapperdief in 'Biodiversiteit'. (Kees Moeliker)

zoals de opgezette ijsbeer en de Sumatraanse tijger, die eerder her en der in het museum stonden, hebben een plaats in deze expositie gekregen. Ook zijn er veel nieuwe objecten voor 'Biodiversiteit' uit het depot gehaald, bijvoorbeeld twee grote bektersponzen, spinkrabben op sterk water en een opgezette reuzenalbatros. De nieuwe inrichting werd mogelijk gemaakt door de Stichting Vrienden van Het Natuurhistorisch.

het Kabinet van dr A.B. van Deinsen

De collectie van de Rotterdamse leraar biologie en walviskenner dr A.B. van Deinsen (1885-1965), samengebracht in het zogenaamde 'Kabinet', werd uitgebreid met een legvitrine vol met Van Deinsen-parafernalia.

Ramon

het skelet van een Rotterdamse olifant

Het skelet van deze beroemde Aziatische olifant bleef te zien in zijn vaste verblijfplaats de torenkamer. Van zijn merkwaardige mijteninfectie hebben we dit jaar niets gemerkt.

SEMI-PERMANENTE TENTOONSTELLING

Opgeraapt Opgevestigd Uitgehakt

fossielen uit Nederlandse bodem

'Opgeraapt Opgevestigd Uitgehakt' is een uniek overzicht van fossielen uit Nederlandse bodem. Deze semi-permanente presentatie neemt de bezoeker mee in de tijd, van 500 miljoen jaar oud buizen-

▲ De 9000 jaar oude otterschedel kreeg een plaats in de expositie 'Opgeraapt Opgevestigd Uitgehakt'. (Kees Moeliker)

* [geteld als gratis bezoekers]

zandsteen uit Drenthe, 70 miljoen jaar oude zee-egels uit het Limburgse Krijt tot de relatief jonge skeletdelen van mammoet, sabeltandtijger en beloega die uit de Noordzee zijn opgevist. Deze en andere prachtfossielen - topstukken uit Nederlandse museumcollecties en privé-verzamelingen - geven een beeld van onze prehistorie dat nergens anders zo compleet te zien is. In 2012 werd de tentoonstelling aangevuld met een actuele vondst: een schedelfragment van een otter (*Lutra lutra*) dat werd opgevist in het zandwingebied van Maasvlakte 2. Het fossiel werd gedateerd en bleek een ouderdom van circa 9000 jaar te hebben.

TIJDELIJKE TENTOONSTELLINGEN

t/m 25 maart 2012

Van Piep tot Stok

jong geleerd, oud gezond!

Deze tentoonstelling die verschillende aspecten van Rotterdamse bevolkingsstudies, naar bijvoorbeeld groei en ontwikkeling, gezond ouder worden, ziektebeelden, en geneesmiddelen belichtte, was reeds in 2011 van start gegaan. Het was een samenwerkingsproject met het Erasmus MC.

t/m 8 januari

Het Herbarium van Elie van Rijckevorsel

Deze tentoonstelling was in 2011 begonnen en presenteerde een kunstig samengesteld herbarium van de Rotterdamse gentleman-vorser Elie Rijckevorsel (1845-1928), aangevuld met gedroogde planten uit de eigen collectie van het museum en enige serviesstukken (uit particulier bezit) die door Van Rijckevorsel met bloemmotieven beschilderde.

21 januari t/m 15 april

Suriname

schilderijen van Casper Hoogzaad

Het werk van Casper Hoogzaad verbeeldt de geheimzinnige wereld van exotische planten, vruchten en zaden die hij in het tropische bos van Suriname vond. Tijdens de zoektochten ontstond een groot respect voor het regenwoud en haar bewoners. Hij sloot vriendschappen met Marrons en indianen, leerde over hun rijke plantenwereld en vond nieuwe grondstoffen voor zijn verf. Casper Hoogzaad schildert vanuit een verwondering over de grootsheid van

▲ Een kunstwerk uit de tentoonstelling 'Suriname'. (Casper Hoogzaad)

de natuur. Toch is zijn werk licht en van een stille eenvoud. Het maakt de kijker bewust van de kwetsbare schoonheid van onze aarde. Net zoals Rembrandt dat in de zeventiende eeuw deed, maakt Casper Hoogzaad zijn verf zelf. De grondstoffen voor deze verf zijn niet schadelijk voor het milieu. Aan een basis van ei-tempera en pigmenten voegt Hoogzaad kristallen en mineralen toe die afkomstig zijn uit het regenwoud. Ze geven zijn schilderijen een mysterieuze gloed en maken de kleuren intenser dan die van industriële olieverf. Helder blauw, goudgeel, intens rood en diepe zwarten kenmerken zijn kleurenpalet. De tentoonstelling werd op 21 januari geopend door Thomas Meijer zu Slochtern, freelance curator. Hein van Haren kreeg het eerste exemplaar van de catalogus Suriname (50 pagina's, ISBN 978-90-813084-0-3)

21 april t/m 22 juli

Egied Simons: Liquid Files

Deze 'live projecties van biologisch materiaal' van de Rotterdamse kunstenaar Egied Simons sierde de Van Roonzaal. In zijn onderzoek naar structuren, laagtheid, openheid en verdichting construeert hij landschappelijke sferen.

▲ Bezoekers bekijken de Liquid Files van Egied Simons. (Jaap van Leeuwen)

Met behulp van zelf ontwikkelde technieken legt hij biologisch materiaal bestaande uit schimmels, spinrag, lichaamsappen, stuifmeel, ingesloten organismen en andere vormen of residuen van leven vast in zijn Liquid Files. In geprojecteerde vorm kwamen deze structuren en processen sterk uitvergroot en met een oneindige scherpte 'real time' tot leven. Deze tentoonstelling werd 21 april geopend door Dirk van Delft, directeur van Museum Boerhaave.

vanaf 1 juni 2012

De grootste muil ooit

de Peruaanse roofpotvis en andere zeemonsters

Vanaf 1 juni 2012 exposeerde Het Natuurhistorisch 'De grootste muil ooit' – de reconstructie van de schedel van de Peruaanse roofpotvis *Livyatan melvillei*. In 2008 vonden onderzoekers van de natuurhistorische musea van Rotterdam, Brussel, Parijs, Pisa en Lima in de woestijn van Peru de 12-13 miljoen jaar oude resten van een zeemonster met een schedel van ruim drie meter en een gebit met 40 reusachtige tanden. Het complete dier was 13 tot 18 meter lang en had tanden van wel 36 centimeter. Met dat gebit was het een geduchte jager. Deze Peruaanse roofpotvis kreeg de wetenschappelijke naam *Livyatan melvillei*. Kenners stonden versteld van het gebit: Dit is het dier met 'de grootste muil ooit'! Een levensechte reconstructie van de schedel is vanuit Peru naar Rotterdam verscheept en werd tentoongesteld met enkele originele fossiele zeezoogdierschedels uit Peru en met fossielen van zeemonsters die in Europa gevonden zijn. *Livyatan melvillei* (betekent letterlijk: de Leviathan van Herman Melville [de schrijver van Moby Dick]) behoorde tot een groep potvissen die tegenwoordig is uitgestorven. Alleen de dwergpotvis *Kogia* en de grote potvis *Physeter* (waarvan een compleet skelet in de hal van Het Natuurhistorisch hangt) zijn overgebleven.

▲ Ook de voorste tanden van 'De grootste muil ooit' zijn reusachtig. (Gert van der Ende)

Deze tentoonstelling werd op 31 mei 2012 geopend door de ambassadeur van Peru In Nederland, zijne excellentie Allan Wagner Tizón, en ruimhartig gesponsord door Steder Group (Rhoon), Fishcon bv (Urk) en de Van Leeuwen Van Lignac Stichting. Twee belangrijke bruiklenen van het Muséum National d'Histoire Naturelle te Parijs vervolmaakten de tentoonstelling.

▲ Kokmeeuwenschedels, in de tentoonstelling 'Meeuw in uitvoering'. (Kees Moeliker)

28 juli t/m 9 december
Meeuw in uitvoering
over prepareren en bewaren

Met een (dode) meeuw als basis liet deze tentoonstelling zien hoe het museum dieren prepareert en bewaart. Krijgt de doodgereden meeuw een tweede leven als skelet of als balg? Wordt hij opgezet of gaat het kadaver compleet op sterkwater? De vogelcollectie van Het Natuurhistorisch bestaat voor een opvallend groot deel uit meeuwen. Dat komt door een aantal omvangrijke schenkingen van privéverzamelingen. Vooral de

▲ Het prepareren van een stormmeeuw. (Liset Stoffers)

collectie meeuwenschedels en –skeletten is rijk, zowel wat betreft het aantal soorten als de aantallen per soort. Het zijn vele duizenden ongemonteerde skeletten en losse schedels. Daarnaast heeft het museum ook een mooie collectie opgezette meeuwen en balgen (min of meer plat geconserveerde huiden). Voor deze tentoonstelling over prepareren en bewaren is daarom 'de meeuw' als uitgangspunt genomen.

De tentoonstelling nam de bezoeker mee achter de schermen van Het Natuurhistorisch. Waarom bewaart het museum dode dieren? Hoe komt het museum aan de collectiestukken?

Maakt het museum dieren dood ten behoeve van de collectie? Wie doet het snijwerk? Wat bewaart het museum van een dier en waarom eigenlijk? Op donderdag 25 oktober liet een preparateur van het museum zien hoe hij te werk ging. Hij vilde een dode meeuw en conserveerde de huid als een zogenaamde balg. Bezoeker konden het prepareerwerk van begin tot eind bekijken, en ondertussen vragen stellen.

vanaf 8 september
De conservator geeft zich bloot
schilderijen van Maris Vis

Beeldend kunstenaar Maris Vis (1940) portretteerde voor deze tentoonstelling tien conservatoren van het museum - naakt van achteren. Tien mannen van middelbare leeftijd gaven zich hiervoor bloot. Zo liet haar echtgenoot en insectenconservator Ruud Vis zich met een Nevadaturkooisblauwtje vereeuwigen, is de ruggengraat van herbariumbeheerder Remko Andeweg een eikvaren, en hangt er een dode eend over de schouder van conservator Kees Moeliker.

In combinatie met begeleidende teksten en natuurhistorische voorwerpen vormen de schilderijen van Maris Vis openhartige portretten van tien mannen die al jaren met kennis en passie aan de collectie van Het Natuurhistorisch werken.

vanaf 14 december
Het Abecedarium van de dieren

Anneke van Dijk en Mascha Wasserman schreven 26 verhalen over 26 diersoorten, en maakten evenzoveel kleurrijke illustraties voor hun boek 'Het Abecedarium van de dieren, de fantasiewereld van dieren en letters'. De illustraties waren vanaf 14 december te zien in de Haverhorst Vestibule van Het Natuurhistorisch. Het boek was te koop in de Museumwinkel.

▲ Bezoekers bekijken het Abecedarium van de dieren. (Jaap van Leeuwen)

vanaf 15 december
Opgewonden beestjes

Deze tentoonstelling, als coproductie georganiseerd in samenwerking met de Kunsthal, wierp een speelse blik op de mechanische dierenwereld. Ruim tweehonderd mechanische beestjes, variërend van pinguïns tot krokodillen en van kevers tot libellen, waren op twee locaties te bewonderen. Land- en luchtdieren in Het Natuurhistorisch (tussen de opgezette en opgeprikte soortgenoten) en waterdieren in de naast gelegen Kunsthal. Nooit eerder waren zoveel opgewonden beestjes bijeen. De tentoonstelling liet ook foto's van de bliken beestjes zien, gefotografeerd in hun eigen biotoop. De verzameling is bijeengebracht en gefotografeerd door Sebastian Köpcke en Volker Weinhold, Berlijn. Gedurende de looptijd van de tentoonstelling mocht iedereen met een entreebewijs van de Kunsthal voor de prijs van een kinderkaartje (€ 3) naar binnen bij Het Natuurhistorisch, en met een kaartje van Het Natuurhistorisch hadden kinderen gratis toegang tot de Kunsthal.

▲ Twee van de opgewonden beestjes. (Sebastian Köpcke & Volker Weinhold)

BIJZONDERE ACTIVITEITEN

10 maart

Rotterdamse Museumnacht

De elfde Rotterdamse Museumnacht trok 5765 bezoekers naar Het Natuurhistorisch. Dat is een record. Nooit eerder kreeg het museum zoveel mensen in zo'n korte tijd op bezoek. Het oude record was 4917 bezoekers tijdens de Museumnacht in 2010, toen het museum live secties op dierenkadavers vertoonde op grote videoschermen. Het programma – Proef de collectie! – viel kennelijk ook in de smaak. Het was doorlopend zeer druk bij de smaaktafels van gastcurator Gina Kranendonk die het publiek verraste op een ratatouille van Rotterdamse meeuwen, duivenballen, meelwormen in wildpluk, gesuikerde sprinkhanen, ganzenworst en nog meer lekkers in een decor van opgezette, opgeprikte en opgepotte collectiestukken. Rond middernacht waren zelfs de laatste meelwormen opgegeten. Ook het yoghurtproeven in de tentoonstelling 'Van Piep tot Stok' trok veel belangstelling. Bij de test, uitgevoerd door medewerkers van het Erasmus MC, kregen de deelnemers in een pillenbekertje witte en roze yoghurt, met de vraag welke het zoetst smaakte. In werkelijkheid was er geen verschil, behalve de toegevoegde kleurstof. Ruim 1000 nachtelijke bezoekers deden aan dit experiment mee.

▲ Meelwormen als snack, tijdens de Museumnacht. (Jaap van Leeuwen)

▲ Ongekende drukte in het museum, tijdens de Museumnacht. (Jaap van Leeuwen)

▲ Richard Fortey sprak de 2^e Hoboken Lecture uit. (Liset Stoffers)

4 april

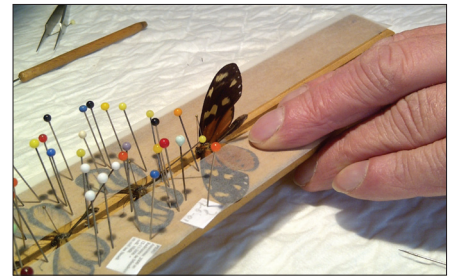
Tweede Hoboken Lecture

Op 4 april vond voor de tweede keer de Hoboken Lecture plaats. Voor deze lezing nodigen het museum en de British Council in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen en Codarts jaarlijks een vooraanstaande Britse wetenschapper uit om nieuwsgierige Rotterdammers (en andere belangstellenden) op niveau over zijn/haar vakgebied te vertellen. De Volkskrant fungeerde als mediapartner. Dit jaar trok de lezing van paleontoloog Richard Fortey, getiteld 'Patterns in the history of life' ruim 200 belangstellenden naar Het Natuurhistorisch. Na stemmige muziek van het Codarts String Quartet, dat traditiegetrouw delen van de 'Hoboken Verzeichnis' van Haydn speelde, trok de spreker er een klein uur voor uit om zijn inzichten in de patronen in de evolutie van het leven uit te spreken. Hij deed dit op rustige toon, met mooie zinnen en doorspekt met humor. Vooral zijn opmerking dat hij 'meer dan dertig jaar schijnbaar volstrekt onbeduidende dingen bestudeerde (evolutie van trilobieten) en pas in een laat stadium zag hoe de puzzelstukjes bij en in elkaar pasten, kreeg veel bijval. Professor Fortey besloot zijn lezing met een opmerking waar het publiek over na mocht denken. "Wij zijn het resultaat van 3,5 miljard jaar evolutie en we zijn hard op weg om zelf de zesde grote massa-extinctie te veroorzaken. Soorten verdwijnen nu sneller dan sinds de laatste extinctie toen de dinosauriërs uitstierven. Met die gedachte laat ik jullie achter."

14 en 15 april

Werk aan de collectie

In het Museumweekend, 14 en 15 april, konden bezoekers kijken naar het werk van conservatoren dat normaal achter de schermen plaatsvindt: het villen en prepareren van vogels en zoogdieren, het spannen en opprikken van vlinders,

▲ Vlinders prepareren tijdens het Museumweekend. (Liset Stoffers)

het uitzoeken van schelpengruis, behandelen van fossielen en het aanleggen van een herbarium. Ook de registrator was aan het werk om alles in de online collectie-database op te slaan en de museumstukken te voorzien van labels en etiketten: welke soort is het, hoe oud, waar en wanneer gevonden, en door wie? Bezoekers konden ook natuurvondsten meenemen en door kenners laten determineren.

vanaf mei

Zondagmiddag@HetNatuurhistorisch

In dit verslagjaar is het museum gestart met een informele, korte lezing of presentatie op elke eerste zondagmiddag van de maand. De setting is de Hoboken Salon, met koffie en thee, onderwerpen die net zo divers zijn als de sprekers en soms met een aansluitende wandeling of een rondleiding. Altijd komen er collectiestukken uit het depot. 'Zondagmiddag@HetNatuurhistorisch' begint om 15.00 uur en de toegang bedraagt 7,50. Voor iedereen, behalve kleine kinderen en 'grote mensen met een zwakke maag'. In 2012 waren de onderwerpen en sprekers:

Zondagmiddag@HetNatuurhistorisch

6 mei: Vogelzang

(Garry Bakker)

3 juni: Liquid Files

(Egied Simons)

1 juli: Sprinkhanen in stad en haven

(Mark Grutters)

5 augustus: Passie voor vleermuizen

(Niels de Zwarte)

2 september: Muur- en putplanten

(Remko Andeweg)

7 oktober: Dode dieren met een verhaal

(Kees Moeliker)

4 november: Winterswijk aan Zee

(Jelle Reumer)

2 december: Nomaden van de oceaan

(Lex van Groningen)

14 en 15 september

Tweedehands Natuurboekenmarkt

De bibliotheek van Het Natuurhistorisch werd in 2012 opgeschoond. Het was tijd voor een opruimactie: veel algemene natuurboeken worden 'afgestoten'. Deze gingen voor een prikkie (€ 1, 2 of 5) weg tijdens een grote tweedehands natuurboekenmarkt in de Hoboken Salon van het museum, op 15 en 16 september. Veel bezoekers grepen deze kans om de eigen boekenkast met bijzondere boeken over natuur, geologie en biologie te vullen.

Educatieve bruiklenen

In totaal vonden 11 educatieve/tentoonstellingsbruiklenen van collectie-materiaal hun weg naar CNME De Hooiberg (Capelle a/d IJssel), Hans Post, Van Gogh Museum (patrijs en veldleeuwierik, reisden mee naar Korea en Japan), omroep NTR, MOTI (Museum of the Image, Breda), Maritiem Museum Rotterdam, Natuurhistorisch Museum Maastricht, Erasmus MC en Museum Boijmans Van Beuningen. Vanwege het instellen per 1 januari 2012 van een bruikleenvergoeding van 25,- per bruikleen (van maximaal vijf collectiestukken) liep het aantal bruiklenen aan scholen sterk terug.

COMMUNICATIE

Publicaties

Van de Interne Berichten NMR verschenen de nummers 47 en 48 met in totaal zes pagina's en van het extern gerichte Straatgras verscheen jaargang 24 met vier nummers met in totaal 83 pagina's. Het jaarverslag 2011 van het museum werd in juli in Straatgras 24, nummer 2 gepubliceerd. Van het wetenschappelijke jaarbericht Deinsea verscheen nummer 15 online (op de website van het museum), met drie artikelen:

Irina A. Koretsky, Clayton E. Ray & Noud Peters:

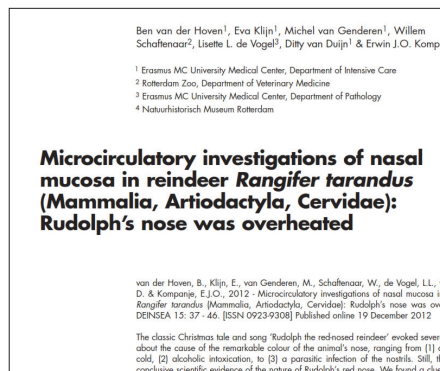
A new species of *Leptophoca* (Carnivora, Phocidae, Phocinae) from both sides of the North Atlantic Ocean (Miocene seals of the Netherlands, part I) (pagina 1-12; gepubliceerd 19 Januari 2012)

Ruud Vis & Hans A. Coene:

Contribution to the butterfly fauna of Sichuan, China (Hesperioidea, Papilionoidea) (pagina 13-35; gepubliceerd 5 december 2012)

Ben van der Hoven, Eva Klijn, Michel van Genderen, Willem Schaftenaar, Lisette L. de Vogel, Ditty van Duijn & Erwin J.O. Kompanje:

Microcirculatory investigations of nasal mucosa in reindeer *Rangifer tarandus* (Mammalia, Artiodactyla, Cervidae): Rudolph's nose was overheated (pages 37-46; gepubliceerd 18 december 2012)

▲ 'Rudolfs neus was oververhit': een van de publicaties die in Deinsea 15 (2012) verschenen.

Website

De website van het museum (www.hetnatuurhistorisch.nl) trok 292.162 bezoekers (2011: 236.485). De aantallen schommelden maandelijks tussen de 20.000 en 32.000 bezoekers. Het gemiddeld aantal bezoekers per dag bedroeg 798 (2011: 648). De speciale NMR collectiefoto pagina's (uitsluitend schelpen) trokken ruim 650.000 bezoekers en 13.000.000 pageviews (381.000 pageviews in 2011). Objectgegevens in de online collectiedatabase werden 32.747 (2011: 47.369) keer geraadpleegd (dit aantal staat los van het aantal reguliere website-bezoekers). In 2012 werd gewerkt aan een geheel vernieuwde website, zowel voor wat betreft structuur als vormgeving – volgens de in 2011 ingevoerde nieuwe huisstijl. De websites van Het Natuurhistorisch en Bureau Stadnatuur kregen daardoor de zelfde uitstraling. Dit werd gesponsord door het internetbedrijf Yucca, uit Rotterdam. De nieuwe website ging begin december 2012 online.

Sociale media

In dit verslagjaar werd er ook weer getwitterd over het wel en wee van het museum (@HetNatuurhist) en Bureau Stadnatuur (@Stadsnatuur) en werd de Facebookpagina (www.facebook.com/hetnatuurhistorisch) van het museum vaker voor promotionele doeleinden ingezet. Aan het eind van 2012 had @HetNatuurhist 812 en @stadsnatuur 1411 volgers. Onze Facebook pagina had eind 2012 322 'likes'.

Promotie

De brochure over het educatieve aanbod van het museum is verspreid onder scholen in Rotterdam en omstreken. Ook werd een flyer over de kinderfeestjes, de Hoboken Lecture en de lezingenserie Zondagmiddag@HetNatuurhistorisch verspreid. De tweewekelijkse de rubriek Beest van Kees Moeliker verscheen ook in 2012 op de Achterpagina van NRC Handelsblad, en hij startte een column in het (nieuwe) maandblad HP/De Tijd. Museumdirecteur Jelle Reumer was ook in 2012 de vaste columnist van het maandelijks Volkskrant Kenniscafé en columnist in Zoogdier, het

BEEST

Zanglijster met kromgegroeide snavel. Foto Vogelklas Karel Schot

Kromsnavel

Door KEES MOELIKER

De vergroeide snavel was niet de reden van opname in de Vogelklas Karel Schot. Nee, hij was naar het Rotterdamse vogelasiel gebracht vanwege een botbreuk in de vleugel. Die bleek ongeneeslijk dus de vogel werd geëthanaseerd. Zo kwam de dode zanglijster (*Turdus philomelos*) onder mijn hoede. Voor een afwijkende vogel is altijd plaats in de collectie van Het Natuurhistorisch.

Inwendig onderzoek wees uit dat het een mannetje is. Aan een paar veertjes die nog uit het jeugdkleed stammen, is te zien dat het een eerstejaars vogel is. Zijn kromgegroeide snavel (van 22 millimeter) maakt hem bijzonder, want zanglijsters horen een rechte snavel te hebben, met een gemiddelde lengte van 14 millimeter. De vergroeiing is niet extreem, maar het is wel de enige kromsnavel onder de 45 zanglijsters die het museum rijk is. Het wereldrecord snavelvergroeiing staat op naam van een krombekspotlijster (*Toxostoma curvirostre*), met een nog krommere snavel van 107 millimeter (ruim drie keer de normale lengte), die in 1989 aan de vogelcollectie van de Arizona State University werd toegevoegd. Deze vogel was verhongerd.

Met een gewicht van 63 gram was onze zanglijster bij binnenkomst in de Vogelklas redelijk doorvoed. Misschien was zijn afwijking juist een voordeel en kon hij met zijn kromme snavel slakken uit hun huisjes peuren, terwijl rechtssnavelige zanglijsters ze eerst met veel moeite kapot moesten slaan.

▲ De column 'Beest' van Kees Moeliker verscheen tweewekelijks in NRC Handelsblad.

ledenblad van de Zoogdiervereniging. Nieuw waren zijn bijdragen aan het vissenblad Visionair.

Publiciteit

De tentoonstellingen, overige activiteiten en ander nieuws van het museum werden naar buiten gecommuniceerd in 16 persberichten (2011: 19) en 15 nieuwsitems (2011: 20) op de website www.hetnatuurhistorisch.nl.

Aandacht in de media voor het museum en haar activiteiten was mooi verdeeld over het jaar. In januari zorgde de aankondiging dat 'De grootste muil ooit' vanuit Peru onderweg was naar het museum, voor fijne berichten over de komst van de reconstructie van de schedel van *Liviatan melvillei*. Februari was de maand dat de pers veel aandacht schonk aan de onverwachte, anonieme schenking van een dode huismuis die gevangen was in de gebouwen van de Tweede Kamer. In maart trok een opgevisst 9000 jaar oud fragment van een otterschedel, en de publicatie daarover in Straatgras flinke aandacht van de media, en in mei schreven de kranten en websites uitgebreid over de nieuwe tentoonstelling 'De grootste muil ooit'. In juli zorgde het veldonderzoek van Bureau Stadsnatuur voor de Rotterdamse sprinkhanenatlas voor een mooi stuk in De Telegraaf. Het prepareren van een meeuw in de herfstvakantie zorgde voor drommen persfotografen (en veel bezoekers). In november trok de overdracht van een deel van de collectie van het Zwolse Ecodrome aan Het Natuurhistorisch ook de aandacht van de media.

Samenwerking Museumpark

De vijf musea aan het Museumpark presenteren in dit verslagjaar een gezamenlijk toegangsbewijs. Met het 'Museumparkticket' hebben bezoekers eenmalig toegang tot het Nederlands Architectuurinstituut (NAi), Chabot Museum, Museum Boijmans Van Beuningen, Kunsthal Rotterdam en Het Natuurhistorisch.

▲ Peter Haasbroek (NAi) overhandigt wethouder Antoinette Laan het eerste Museumparkticket. (Jaap van Leeuwen)

Daarnaast biedt het ticket tal van kortingen in onder meer museumwinkels en -restaurants. Het Museumparkticket kost € 27,50 en dat is een besparing van minimaal € 19,50 ten opzichte van de reguliere toegangsprijzen in de musea. Het Museumparkticket richt zich vooral op toeristen uit binnen- en buitenland die in korte tijd willen genieten van het brede aanbod van de musea in het Museumpark met kunst, natuur en architectuur op loopafstand. Het ticket is te koop bij alle deelnemende musea en bij de verkooppunten van Rotterdam Marketing: Rotterdam. Het eerste Museumparkticket werd 21 juni op het plein tussen de Kunsthal en Het Natuurhistorisch aangeboden aan mevrouw Antoinette Laan, wethouder Cultuur en Onderwijs van de Gemeente Rotterdam.

EDUCATIE

Scholen

Het aantal basisschoolklassen uit Rotterdam en omgeving dat het museum in 2012 voor een les bezocht bedroeg 258. Dat waren 2036 leerlingen en 384 begeleiders (2011: 149 klassen, 2607 leerlingen en 498 begeleiders). Uit het Voortgezet Onderwijs kregen 1872 leerlingen en 150 begeleiders een museumles of een rondleiding (2011: 1342 leerlingen).

Het aanbod voor leerlingen in het basisonderwijs bestaat uit twaalf verschillende lessen op diverse niveaus, waaronder tien lessen van het museum zelf en twee ('Ketelbinkie' en 'Dieren Verzamelen') die in samenwerking met de SKVR zijn opgezet. Voor het Voortgezet Onderwijs bestaat het aanbod uit 6 verschillende lessen of rondleidingen. Nieuw in dit verslagjaar is de les over Stadsnatuur. Daarnaast zijn alle lessen, vanwege de nieuwe huisstijl, in een nieuw jasje gestoken en aangepast aan de diverse veranderingen in de museumzalen.

Kinderfeestjes

Kinderfeestjes vormden ook in 2012 een belangrijk deel van het educatieve aanbod. Er vonden in totaal 232 feestjes in het museum plaats (2011: 268): het Potvispartijtje 46 keer, het Jungleavontuur 105 keer en het Onderzoeksfestje 81 keer. Door de feestjes kwamen ruim 1828 kinderen (en 478 ouders/verzorgers) op een leuke en educatieve manier in aanraking met het museum en de collectie. De poule van feestbegeleiders bestond in dit verslagjaar uit negen jonge en enthousiaste personen.

Jeugdvakantiepaspoort

De zomervakantie-activiteit voor houders van het zogenaamde Jeugdvakantiepaspoort had dit jaar de titel 'Erin en eruit' en stond in het teken van alles wat dieren eten en wat er met dat eten gebeurt. Tijdens de opdrachten door het museum kwamen de kinderen langs een opgeblazen egelvis, de schedel van een miereneter, diverse vogelsnavels, losgepeuteerde braakballen, fossiele drollen en nog veel meer. Er kwamen 1297 kinderen met een vakantiepaspoort naar het museum voor deze speurtocht. Nog eens 162 kinderen kwamen van buiten de regio (zonder paspoort) naar het museum om de speurtocht te doen.

Speurtochten

De speurtocht 'Een kijkje achter de schermen' voor kinderen van 7 t/m 14 jaar werd dit jaar 560 keer gedaan. Daarnaast waren er 514 jongere kinderen die de speurtocht 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet...!' deden.

Natuurspreekuur

In 2012 is het Natuurspreekuur op elke eerste woensdagmiddag van de maand voortgezet. Men kan doorlopend in- en uitlopen om natuurvondsten laten determineren. Conservator Kees Moeliker is het centrale aanspreekpunt. Met het Natuurspreekuur wordt de kennis van museummedewerkers benut en wordt geprobeerd de (vele) vragen van bezoekers centraal te beantwoorden.

Speciale vakantie-activiteiten

In de voorjaarsvakantie, op 22 februari, kwam er een heuse ster naar het museum. Raaf, bekend van het SchoolTV programma 'Huisje, boompje, beestje', ging mee met de rondleiding achter de schermen en op zoek naar zijn stilstaande soortgenoten. Samen met 23 kinderen pluisde hij vervolgens braakballen uit. De speurtocht in de meivakantie stond in het teken van eieren. Er kwamen 104

▲ Raaf vond het braakballenpluizen maar vies. (Shirley Jaarsma)

▲ MuseumJeugdUniversiteit: professor Reumer gaf leergierige kinderen college over de overeenkomsten en verschillen tussen mieren en mensen. (Liset Stoffers)

▲ Model van de olifant *Platybelodon*; schenking (12-086) van de firma Mammoet. (Kees Moeliker)

kinderen naar het museum om er door het doen van opdrachten achter te komen hoe eieren uitkomen, hoe zwaar het kleinste ei is, of chimpansees eieren leggen en waarom een nestje op het water goed stevig moet zijn. In de herfstvakantie werd er een live preparatiedemonstratie georganiseerd bij de tentoonstelling 'Meeuw in uitvoering- over prepareren en verzamelen'. In de tentoonstellingsruimte werd een zilvermeeuw uitgevuld en het lichaam nader geïnspecteerd. Diverse belangstellenden stonden toe te kijken hoe het scalpelmesje door het meeuwenvlees ging, de een met de hand voor de mond van een afstandje, de ander met grote interesse boven het kadaver. In de kerstvakantie sloot de speurtocht aan op de nieuwe tentoonstelling 'Opgewonden beestjes'. Er kwamen 208 kinderen om de opwinddieren te vergelijken met de echte dieren en te ontdekken waarom het ijzeren konijn van die grote achterpoten heeft en die blikken bij een kroontje op haar hoofd.

MuseumJeugdUniversiteit

De deelname aan de MuseumJeugdUniversiteit werd in 2012 voortgezet met twee series van vier colleges. Kinderen van 8-12 jaar kregen daarbij colleges van echte onderzoekers die aansprekende wetenschappelijke onderwerpen op een luchtige maar serieuze manier behandelen. De colleges trokken ook dit jaar veel kinderen naar het museum. Bij beide series colleges werd het maximaal aantal inschrijvingen van 50 kinderen per collegereeks bereikt. De volgende wetenschappers gaven een college: 19 februari, dr. Kees Heij, Kan je dicht bij huis onderzoek doen?; 18 maart, prof. dr. Bas Zwaan, Wordt de eendagsvlieg oud?; 15 april, prof. dr. Ralph Wijers, Gaan sterren ook naar de hemel?; 20 mei 2012, prof. dr. Jelle Reumer, Lijken mensen en mieren op elkaar?; 16 september, ir. Henk Menkhorst, Hoe komen schelpen aan hun naam?; 21 oktober, dr. Annelies Pierrot-Bults, Wat leeft er op

de bodem van de diepzee?; 18 november, dr. Bart Knols, Vinden muggen kaas lekker?; 16 december, ir. Garry Bakker, Heeft Rotterdam last van exoten?

COLLECTIE & ONDERZOEK

Aanwinsten

In het aanwinstenregister werden 86 (2011: 100) schenkingen geregistreerd. Elk nummer kan zowel een losse aanwinst als een groter aantal voorwerpen betreffen. Hieronder bevindt zich een aantal omvangrijke en belangrijke schenkingen. Dit geldt voor circa 400 Miocene en Pliocene (zee)zoogdierresten uit de verzameling van Klaas Post. Uit de collectie van het voormalige Ecodrome (Stichting Natuurmuseum en Milieueducatie Zwolle, Namez) ontvingen wij circa 1700 fossiele, meest Pleistocene zoogdierresten en circa 100 recente naturalia. Een collectie van 1000 geslachtsapparaten van Nederlandse zeehonden werd geschonken door de afdeling Virologie van het Erasmus MC; circa 900 monsters recente schelpen kwamen uit de verzameling van J.A. Buijse (voornamelijk Cypraeidae) en circa 600 monsters recente schelpen uit de collectie van de Stichting Schepsel Schelp.

Onder de vele losse aanwinsten bevond zich een aantal opmerkelijke vondsten en noviteiten, zoals: een huismuis (*Mus musculus*) uit het gebouw van de Tweede Kamer der Staten-Generaal (anoniem, NMR 9990-03072), een gemummificeerde Duitse dwergvleermuis (*Pipistrellus pipistrellus*) uit een pak ontbijtvlokken (CVUA, Stuttgart;

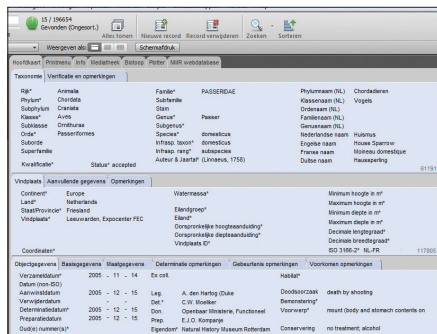
▲ Kraaiennest, opgebouwd uit tiwrap en andere bouwmaterialen: aanwinstnr. 12-032. (Kees Moeliker)

NMR 9990-03109), een verdrinken bever (*Castor fiber*) uit de Nieuwe Maas bij het Noordereiland (Dierenambulance Zuid-Holland Zuid, NMR 9990-03087), een Pontische Stroomgrondel (*Neogobius fluviatilis*) gevangen bij het Eiland van Brienenoord (Leo Hoogwerf, NMR 9979-01722) en twee marmergrondels (*Proterorhinus marmoratus*) gevangen bij de Zuiderparkweg in Rotterdam-Zuid (Niels Godijn, NMR 9979-01724). Bijzondere stadsecologische aanwinsten zijn dit jaar een kraaiennest dat grotendeels is opgebouwd met tiwrap (Dordrecht, Hans Brand Boomverzorging, 12-032) en de wants *Arocatus longiceps* uit het Park bij de Euromast (Berend Aukema & Fons Heetman, NMR 9960-00755). Via de Vogelklas Karel Schot bereikten het museum tal van vogels uit de regio die in de collectie werden opgenomen, waaronder een kleine plevier (*Charadrius dubius*) uit Rotterdam-Zuid (NMR 9989-03291), twee sprinkhaanzangers (*Locustella naevia*) uit Berkel en Rodenrijs en Rotterdam (NMR 9989-03330 en 03333) en een zanglijster met een mooie vergroeide snavel uit Zwijndrecht (NMR 9989-03337). De wintersterfte onder grote zilverreigers leverde de vogelcollectie drie aanwinsten op: één van nabij de Moerdijkbrug, één uit Klaaswaal (Vogelklas Karel Schot, NMR 9989-03280 en 03281) en één uit Rotterdam-Ommoord (Paul Winkers, NMR 9989-03268). Het is nog te vroeg om over de terugkeer van de schaamluis te kunnen spreken, maar wel bereikte het museum in 2012 met vijf monsters het hoogste aantal ooit, te weten, drie uit Rotterdam (particuliere schenkingen, 12-008, 12-018 en 12-069), Ettenleur (SHL-groep, 12-050), Roosendaal (Franciscus Ziekenhuis, 12-082). De firma Mammoet schonk een prachtig model van een prehistorische olifant, een *Platybelodon*, dat jarenlang de entreehal van hun hoofdkantoor in Schiedam sierde (12-086).

Collectiebeheer

De klimatologische bewaaromstandigheden in het externe depot zijn goed, de plaatsing van een extra airco-unit loste eerdere problemen in perioden met extreem warme en koude buitentemperaturen op. Het bewaarklimaat in de depots en expositieruimten aan de Westzeedijk schommelde min of meer met de luchtvochtigheid en temperatuur van de buitenlucht. Ter verbetering van deze belabberde bewaaromstandigheden in de depots aan de Westzeedijk zijn met financiële hulp van de Stichting Vrienden twee nieuwe luchtontvochtigers geplaatst. De Vrienden waren ook zo vriendelijk om de aanschaf mogelijk te maken van circa 30 meter legbordstelling ter huisvesting van de omvangrijke schenking fossiele zoogdierresten van de Stichting Namez (Ecodrome). Ook een nieuwe ontsmettingsvriezer werd aangeschaft met financiële hulp van de Vrienden. Dankzij enthousiaste inzet van vrijwilligers zijn in 2012 36 zoogdieren en 47 vogels gebalgd. Dit betrof bij de vogels recente aanwinsten en bij de zoogdieren grotendeels eerder in alcohol geconserveerde specimen.

Registratie

▲ De interface van het collectie-registratiesysteem CB 3.0-DwC

De ontwikkeling van het nieuwe registratiesysteem CB 3.0-DwC is afgerond en het systeem was aan het einde van het verslagjaar volledig operationeel. Daarnaast is, in samenwerking met NL-BiF gewerkt aan de ontwikkeling van een nieuwe online collectiedatabase. In CB 3.0-DwC werden dit jaar 1900 aanwinsten (uit 2012) geregistreerd. Daarnaast ging ook het met terugwerken de kracht digitaal registreren van de al bestaande NMR collectie onverminderd door. In totaal omvatten de collectie-databases aan het eind van het verslagjaar 187.816 records (2011: 179.536), verdeeld over de volgende deelcollecties:

- Planten: 5185 records (was 3537) geen aanwinsten geregistreerd
- Mossen: 3496 records (was 3496) geen aanwinsten geregistreerd
- Algen: 33 records (was 33) geen aanwinsten geregistreerd
- Vlinders: 35.394 (was 34.914) geen aanwinsten geregistreerd
- Kevers: 17.555 (was 17.423) geen aanwinsten geregistreerd
- Vliesvleugeligen: 33.727 (was 32.086) geen aanwinsten geregistreerd
- Overige insecten*: 6.304 (was 6167) 1 aanwinst geregistreerd
- Spinnen: 456 records (was 454) geen aanwinsten geregistreerd
- Kreeftachtigen: 1316 records (was 1284) geen aanwinsten geregistreerd
- Overige (meest mariene) invertebraten: 651 records (was 624) - 2 aanwinsten geregistreerd
- Weekdieren (schelpen): 68.044 records (was 64.407) - 1331 aanwinsten geregistreerd
- Reptielen en Amfibieën: 74 records (was 48) - 1 aanwinst geregistreerd
- Vogels: 3286 records (was 3226) 145 aanwinsten geregistreerd (waaronder 90 voormalige bruiklenen van E.J.O. Kompanje)
- Vissen: 1431 records (was 1424) 4 aanwinsten geregistreerd
- Zoogdieren - fossiel: 7774 records (was 7370) - 404 aanwinsten
- Zoogdieren - recent: 3090 records (was 3042) - 15 aanwinsten
- Niet-natuurhistorische collectie (kunst, paraferalia, vangmiddelen etc.): 236 records (was 235) - 1 aanwinst geregistreerd.

Objectgegevens in de online database zijn in 2012 32.747 keer geraadpleegd (2011: 47.369). Er zijn in 2012 circa 1000 foto's aan de op internet raadpleegbare NMR collectiefoto-database toegevoegd, waarmee het totale aantal collectie-gerelateerde mediatheekbestanden op 12.750 komt (2012 11.748). De speciale NMR collectiefoto-database (schelpen) werd 85.000 keer bezocht, met in totaal 620.000 bekeken pagina's.

Onderzoek

Het lopende promotieonderzoek van André Slupik betreffende 'Plio-Pleistocene paleogeography and sequence stratigraphy of the Southwest Netherlands' werd ook in 2012 voortgezet. Collectiebeheerder Klaas Post ging voort met zijn onderzoek naar fossiele zeezoogdierresten. Honorair onderzoeksmedewerker Dick Mol zette zijn internationaal

georiënteerde mammoet-onderzoek voort. Honorair onderzoeksmedewerker Henk Diependaal werkte voor zijn promotie-onderzoek aan de fossiele vissen van Winterswijk. Honorair conservator Ruud Vis en honorair onderzoekers Bernard van Vondel en Arthur Decae werkten respectievelijk aan vlinders uit China, aan waterkevers en aan valdeurspinnen. Honorair conservator Erwin Kompanje werkte aan zeezoogdierresten uit archeologische opgravingen, skeletpathologie van walvissen en aan de fysiologie van de rendierneus. Honorair onderzoeksmedewerker Henk Menkhorst werkt in een Europees samenwerkingsverband aan een overzicht van de landslakkenfauna van Turkije. In het kader van het Tweede Maasvlakte Project deden Dimitri de Loecker en Margot Kuitens (Universiteit van Leiden, Archeologie) tafonomisch onderzoek aan de in de NMR collectie opgenomen fossiele zoogdierresten afkomstig van het zandwingebied voor de Tweede Maasvlakte. Erik Wijner (WUR) deed vergelijkend onderzoek aan skeletten van het genus *Uria* (alken) in de NMR collectie.

▲ Er werd in 2012 dankbaar gebruikgemaakt van onze collectie skeletmateriaal van alken en zeezoeten. (Kees Moeliker)

Wetenschappelijke bruiklenen en weefseldonaties

Aan Miguel Camacho Sánchez verbonden aan de Conservation and Evolutionary Genetics Group, Estación Biológica de Doñana in Spanje werd weefsel van de soort Müllers rat (*Sundamys muelleri*) beschikbaar gesteld voor fylogenetisch onderzoek. Aan Tara Fulton verbonden aan het Department of Biology, Pennsylvania State University werden drie botmonsters van (gedateerde) Laat Pleistocene walrus skeletdelen geschonken. Erik Ersmark (Swedish Natural History Museum, Stockholm) werd in de gelegenheid gesteld om van fossiele botten van de bruine beer (*Ursus arctos*) samples te nemen bestemd voor DNA onderzoek.

* [libellen, vliegen, schietmotten, wantsen, sprinkhanen & krekels]

Samenwerking Rotterdam - Sóller

De goede samenwerking tussen Het Natuurhistorisch en het natuurhistorisch museum van Sóller op het Spaanse eiland Mallorca (Museu Balear de Ciències Naturals, MBCN) werd voortgezet. Jelle Reumer is als wetenschappelijk adviseur bij het MBCN betrokken.

Bibliotheek

In dit verslagjaar werd het bezit aan boeken en tijdschriften gesaneerd en teruggebracht tot thema's die betrekking hebben op de kerntaken en kerncollecties van het museum. Het overschot werd het publiek aangeboden tijdens een 'tweedehands natuurboekenmarkt' op 15 en 16 september in het museum.

GEBOUW & MANAGEMENT

Huisvesting

De huisvestingssituatie in het hoofgebouw veranderde niet in vergelijking met het vorige verslagjaar. Het museum heeft de beschikking over het hoofgebouw aan de Westzeedijk en een externe depotruimte aan de Robert Fruinstraat. In februari werd een nieuwe inbraakalarminstallatie aangelegd.

Hoboken Salon

In het jaar 2012 werden 6 (2011: 6) huwelijken of partnerschapsregistraties voltrokken en werd de Hoboken Salon 33 keer (2011: 34 keer) verhuurd. Voor activiteiten van derden die in het verlengde liggen van de doelstellingen van het museum wordt de Hoboken Salon voor een vriendenprijs beschikbaar gesteld. Zo vergaderden de Nederlandse Malacologische Vereniging, de Werkgroep voor Tertiare en Kwartaire Geologie, de Werkgroep Pleistocene Zoogdieren en de Rotterdamse Natuurhistorische Club in de Hoboken Salon. Daarnaast fungeerde de salon voor het museum als ontvangst- en werkruimte voor schoolklassen, de Zondagmiddag@lezingen, het Natuursprekuren, de MuseumJeugdUniversiteit of andere groepen, en werden er openingen en aansluitende recepties gehouden.

▲ Boven de ingang van de Hoboken Salon hangt een afgietsel van een meerval. (Kees Moeliker)

Beleidsplannen & management

In dit verslagjaar trad 'Verstilde Natuur – collectieplan 2012-2019 van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam' in werking. Hiermee werd ook een nieuwe indeling van de functies van de bijcollectie en onderzoek betrokken vrijwilligers ingevoerd. Collectiebeheerders (zij die actief en regelmatig aan de collectie werken) heten voortaan Honorair Conservatoren (HC). Zij die op dat terrein hun sporen verdiend hebben maar het aan tijd en inzet ontbreekt om nog steeds actief collectiebeheer uit te voeren, heten nu Collectie Adviseurs (CA) en zijn te beschouwen als de ambassadeurs van de collectie van Het Natuurhistorisch. Collectiebeheerders wier inzet, capaciteiten en contacten meer op het terrein van het wetenschappelijk onderzoek liggen, treden toe tot de reeds bestaande groep van Honorair Onderzoekers (HO) die geen werkzaamheden aan de collectie uitvoeren. Door de reductie van het aantal 'collectiebeheerders' (nu HC's) is in het begin van het verslagjaar de functie van Afdelingscoördinator (Afco) afgeschaft (voor namen, zie bijlage 'Mensen').

Bestuur Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Het bestuur van de stichting heeft in 2012 in totaal vijf maal vergaderd. Deze vergaderingen werden bijgewoond door de directeur en de waarnemend directeur.

Collectie Adviesraad (CAr)

De CAr vergaderde in 2012 één keer. De taak van de CAr is om het stichtingsbestuur gevraagd en ongevraagd te adviseren over onderwerpen aangaande de collectie, met name waar verwerking en afstoting aan de orde is. In dit verslagjaar werd positief geadviseerd over het voorstel van de museumdirectie om de collectie stenen en mineralen over te dragen aan Stichting Museum Hofland te Hilversum. De feitelijke overdracht zou eerst in 2013 plaatsvinden.

Bestuur Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

Het bestuur van de Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam is in 2012 vier maal bijeen gekomen, waarvan één maal gezamenlijk met het museumbestuur. Op 29 september is de jaarlijkse vriendendag georganiseerd. Bijna 50 vrienden werden ontvangen in de Hoboken Salon met een Brabantse koffietafel met aansluitend een excursie

door Het Park en park Schoonoord. Uiteraard is het museum weer gesponsord door de Vrienden, dit jaar met bijdragen voor de inrichting van de tentoonstelling Biodiversiteit en de aanschaf van collectiemeubilair, een vriezer en klimatiseringsapparatuur.

BUREAU STADSNATUUR ROTTERDAM (BSR)

Organisatie

In 2012 zijn er geen veranderingen in de organisatie doorgevoerd. De jaarlijkse vrijwilligersavond is wegens budgettaire redenen en het ontbreken van een jaarlijks project met vrijwilligers (hiervoor geeft de gemeente Rotterdam geen bijdrage meer) helaas niet doorgegaan in 2012. Niels de Zwarte was ook dit jaar lid van de gemeentelijke Adviescommissie Dierenwelzijn en Stadsnatuur, die het college van B&W van Rotterdam gevraagd en ongevraagd adviseert over deze onderwerpen.

bSR-projecten

In 2012 heeft Bureau Stadsnatuur 136 projecten in opdracht uitgevoerd, waarvan de meeste met een publicatie (die niet altijd openbaar is). Het resultaat waren 125 publicaties: 14 rapporten en 101 notities. In de bijlage staan de gepubliceerde projecten vermeld. De website van bSR trok in 2012 3058 unieke bezoekers. In 2012 werden iets meer projecten uitgevoerd dan in 2011, echter veel meer kleine projecten en minder grote dan voorheen. Ondanks de economische crisis is het werkpakket dit jaar niet verminderd.

Naast de projecten die in publicaties resulteerden, werkte Bureau Stadsnatuur (mee) aan: Excursie Tiengemeten voor Tussentonen; Advisering Groenbeleid deelgemeente Charlois: aantal sessies met deelgemeente en bewoners; Motel Mozaïque stadsnatuurexcursies in Rotterdam; Inventarisatie flora N207: leveren deelproduct.

Een groot project was ook dit jaar het meeschrijven aan de rapportage Milieu in de Stadsregio Rijnmond (MSR) voor het onderdeel Groen. Bureau Stadsnatuur leverde hier een bijdrage aan in opzet, leveren van data en schrijven van teksten. Daarnaast werkte bSR mee aan een aantal excursies, lezingen, bewonersavonden en hoorzittingen voor voornamelijk overheden, als externe kennisleverancier. ◀

Natuurhistorisch Museum Rotterdam: Bijlagen* Jaarverslag 2012

BESTUREN & ADVISEURS

Bij het museum zijn twee besturen en een adviesraad betrokken, te weten de Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum exploiteert (met als adviesorgaan de Collectie Adviesraad), en de Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam die het museum ondersteunt.

In het verslagjaar waren de besturen als volgt samengesteld:

Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

ir C. H. (Cees) Doorakkers, voorzitter (tot 29 mei)
drs J. (Hans) van der Ster RA, (penningmeester)
mr P. (Peter) Milders, secretaris
P. (Patrick) van Weel voorzitter (vanaf 29 mei)
ir J. (Janneke) Verloop
dr P.J. (Peter) Roos
drs J.K. (Jankees) Ouwerkerk (namens de Stichting Vrienden)

Collectie Adviesraad (CAr)

ir A. (Fred) de Ruiter (extern), voorzitter
drs S.W.G. (Steven) de Clercq (extern)
dr C.J. (Kees) Heij
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje
J.N.J. (Hans) Post
F.J.A. (Frans) Slieker
mr R. (Ruud) Vis

Stichting Vrienden van het Natuurhistorisch Museum Rotterdam

P.L.Th. (Paul) de Beijer, voorzitter
dr J.F. (Jeannette) Schoonderbeek, secretaris
drs D.M. (Dorine) Gillhaus, penningmeester
drs J. (Jankees) Ouwerkerk
F.J.A. (Frans) Slieker

MENSEN

Dienstverband Stichting Natuurhistorisch Museum Rotterdam

R.W.G. (Remko) Andeweg, stadsbotanicus
A. (André) de Baerdemaeker, medewerker bureau Stadsnatuur
ir G. (Garry) Bakker, medewerker bureau Stadsnatuur
J. (Jeroen) Bakker, systeembeheerder
G. (Gerard) Balneger, gastheer
drs J.H.E.M. (Jeanette) Conrad, coördinator interne zaken
H. (Henry) van der Es, collectieregistrator
P.H.J. (Paulus) de Graaf, technisch medewerker
Chr. A. (Anton) Groeneweg, hoofd publiekszaken & plaatsvervangend directeur (tot 31 mei)

ir. M.A.J. (Mark) Grutters, medewerker bureau Stadsnatuur
F. (Frits) van Hulsteijn, boekhouder
drs S. (Shirley) Jaarsma, educatief medewerker
J.H. (Jaap) van Leeuwen, grafisch medewerker
C.W. (Kees) Moeliker, conservator & hoofd communicatie
W. (Wouter) Moerland MSc, medewerker bureau Stadsnatuur
W.P. (Willem) Pesch, baliemedewerker/winkelbeheerder
prof dr J.W.F. (Jelle) Reumer, directeur
ir A.A. (André) Slupik, collectiemedewerker
drs L. (Liset) Stoffers, educatief medewerker
ing. N. (Niels) de Zwarte, hoofd bureau Stadsnatuur
(en plv directeur, per 1 juni)

Overige dienstverbanden

J.A.A. (Janneke) Reedijk, baliemedewerker (via een flexwerk-intermediair)

Robedrijf

Een steeds kleiner aantal gastheren (die toezicht houden in het museum) is in dienst van Robedrijf. Deze groep medewerkers bestond in 2012 uit twee personen:

S. (Sarwan) Ramlal, gastheer (tot 1 maart)
B. (Bad) Fortis, gastheer (tot 1 maart)

Stagiaires

Marten Verheugt, Universiteit Utrecht (vanaf september)
Robert van der Meer, Haagse Hogeschool (7 feb. t/m 9 juli)
Niels Godijn, Hogeschool InHolland, Delft (vanaf 1 november)
Otto van Duijn, Thorbecke College, Rotterdam
(maatschappelijke stage)

VRIJWILLIGERS

Honorair conservatoren (specialisatie achter de komma)

S. (Steven) Campbell, mariene ongewervelden
A.J.A. (Fons) Heetman, entomologie
dr E.J.O. (Erwin) Kompanje, recente zoogdieren
B.J. (Berend-Jan) Kompanje, prepareren
J.N.J. (Hans) Post, malacologie
K. (Klaas) Post, fossiele zoogdieren
F.J.A. (Frans) Slieker, malacologie, registratie
J. (Joop) Trausel, malacologie
R.J. (Robert) Vink, malacologie
mr R. (Ruud) Vis, entomologie

* [Een samenvatting van het financiële jaarverslag 2012 is te downloaden via www.hetnatuurhistorisch.nl/hetmuseum/missie-en-beleid/jaarverslagen/]

Collectieadviseurs (specialisatie achter de komma)
 ing R.M. (Rochus) Biesheuvel, eencelligen (en bibliothecaris)
 dr C.J. (Kees) Heij, vogels
 A.F. (Frans) de Jong, vissen
 drs H.F. (Henk) de Jong, stekelhuidigen
 drs J. (John) Mulder, amfibieën en reptielen
 D.O. (Dick) Visser, entomologie (tot 1 februari)

Honorair onderzoekers (specialisatie achter de komma)
 dr A.E. (Arthur) Decae, spinnen
 drs H. (Henk) Diependaal, paleontologie
 ir H.P.M.G. (Henk) Menkhorst, malacologie
 dr D.F. (David) Mayhew, paleontologie
 (overleden, 3 oktober 2012)
 D. (Dick) Mol, paleontologie
 drs D.C. (Dennis) Nieweg, malacologie
 drs N. (Natasja) den Ouden, paleontologie
 dr A.J. (André) Veldmeijer, paleontologie
 ing. B.J. (Bernhard) van Vondel, entomologie

Overige vrijwilligers

R. (Roel) de Graaf, data-beheerder bij Bureau Stadsnatuur
 A. (Ans) Meeuwssen, data-beheerder bij Bureau Stadsnatuur
 C. (Cora) de Groot, data-beheerder bij Bureau Stadsnatuur
 Cica Savic, vrijwilligster balie
 Wiete Couvret, vrijwilligster balie
 Maria van Zwieten, vrijwilligster balie
 Anneleyn Leijnse, vrijwilligster balie (tot 31 november)
 Rianne Fransen, vrijwilligster balie
 Gerard Scheele, stagiair/loopbaanoriëntatie balie
 Gert-Jan Kersbergen, vrijwilliger balie (tot 30 juni)
 Yolanda Schotsborg, vrijwilligster balie (tot 31 mei)
 Elena Naumova, vrijwilligster balie
 Louis Jagt, vrijwilliger onderhoud (tot 30 maart)
 Henk Rolfes, vrijwilliger onderhoud (vanaf 18 juni)
 Thouria Hammouta, vrijwilligster balie (vanaf 19 juni)
 Domingos Fortes, vrijwilliger gastheer (vanaf 1 september)
 Youssef El Makhtari, vrijwilliger gastheer/onderhoud
 (vanaf 1 november)

Overleden

In 2012 overleden twee (oud)medewerkers van het museum.
 Op 17 juni stierf ir Ben G. Otten op 88-jarige leeftijd. Ben was
 collectiebeheerder van de wieren van 1990 tot 2004. Op 3
 oktober overleed na een relatief kort ziekbed, op 64 jarige leef-
 tijd, dr David F. Mayhew. David was honorair onderzoeksme-
 dewerker vanaf 2005, en deed paleontologisch onderzoek.
 Ben Otten werd in Straatgras 24, nummer 2, pagina 56
 herdacht, en David Mayhew in nummer 4, pagina 77.

SCHENKERS

Van de volgende personen en instellingen werden in 2012
 schenkingen (naturalia en boeken/tijdschriften) ten behoeve
 van de collectie ontvangen: R.W.G. Andeweg, B. Aukema, A.
 de Baerdemaeker, G. Bakker, P. Boelee, H. Brand Boomver-
 zorging, C. van den Broek, J.A. Buijse, S.T.P. Campbell, G. &
 L. Coumou, CVUA, Stuttgart, Dierenambulance Zuid-Holland
 Zuid, D. van Duijn, G.C. Cadee, G. Escher, Erasmiaans
 Gymnasium (Rotterdam), Franciscus Ziekenhuis (Roosendaal),
 N. Godijn, J. Gregory, R. Graat, C. van Gorp. Havenbedrijf
 Rotterdam, C.J. Heij, A.J.A. Heetman, A. van der Hoeven, L.
 Hoogwerf, J. Hulsman, E. Jansen, R. Janssen, A.F. de Jong,

H.F. de Jong, G. Katoen, J. Kater, E.J.O. Kompanje, S.M.E. van
 Lith, Mammoet B.V. A.M. van der Meulen, C.W. Moeliker, W.
 Moerland, M. Moerman, P. Naaijken, J.N.J. Post, K. Post, H.
 van Rensen-Poppezijs, J.W.F. Reumer, SHL-groep (Effenleur), A.
 van Soest, Stichting Schepsel Schelp, Stichting Natuurmuseum
 en Milieu-educatie Zwolle (NAMEZ), N.D. van Swelm, W.
 Tuinman, Universiteitsmuseum Utrecht, R. Vis, A. & H. Visser,
 R.J. Vink, Vogelasiel De Wulp (Hoek van Holland), Vogelklas
 Karel Schot, B. Voorwinde - van Os, G.Th. de Vries, P. Winkers,
 L. Wolf, M.A. Wotton.

PUBLICATIES

De volgende publicaties van museummedewerkers zijn in 2012
 verschenen (met uitzondering van artikelen die in Straatgras en
 Deinsea gepubliceerd werden). Wetenschappelijke publicaties
 worden aangeduid met een asterisk (*).

- de Baerdemaeker, A., Elzerman, S.D., Venema, N. & Colley, M.,
 2012 - Eurasian Wigeon *Anas penelope*, a new species for
 The Gambia - *Malimbus* 34: 120-122 *
- de Baerdemaeker, A., 2012 - Grote Aalscholvers *Phalacrocorax*
carbo carbo in Nederland: minder zeldzaam dan gedacht? -
Sula 25(1): 1-11 *
- Decae, A.E., 2012 - Geography-related sub-generic diversity
 within the Mediterranean trapdoor spider genus *Nemesia*
 (Araneae, Mygalomorphae, Nemesiidae) - *Arachnologische*
Mitteilungen 43: 12-16 *
- Mayhew, D.F., 2012 - Revision of the fossil vole assemblage
 (Mammalia, Rodentia, Arvicolidae) from Pleistocene deposits at
 Kislá - *Palaeontology* 55(1): 11-29 *
- Mol, D., 2012 - Twee etmalen korren in de Eurogeul: trok de kot-
 ter OD7 door een mammoetkerkhof? - *Afzettingen WTKG* 33
 (1): 7-10
- Mol, D., 2012 - Two days of trawling in the Eurogully: Did trawler
 OD7 find a mammoth graveyard? - *Deposits* 30: 13-15
- Harington, C.R., Dick Mol^b, Johannes van der Plicht, 2012 -
 The Muirkirk Mammoth: A Late Pleistocene woolly mammoth
 (*Mammuthus primigenius*) skeleton from southern Ontario,
 Canada - *Quaternary International* 255: 106-113 *

The Muirkirk Mammoth: A Late Pleistocene woolly mammoth (*Mammuthus primigenius*) skeleton from southern Ontario, Canada

C.R. Harington^{a,*}, Dick Mol^b, Johannes van der Plicht^{c,d}

^aCanadian Museum of Nature (Paleobiology), Ottawa, Ontario, Canada K1P 6P4

^bNatural History Museum, P.O. Box 23452, 3001 KZ Rotterdam, The Netherlands

^cCentre for Isotope Research, Radiocarbon Laboratory, University of Groningen, Nijenborgh 4, 9747AG Groningen, The Netherlands

^dFaculty of Archaeology, Leiden University, P.O. Box 9515, 2300 RA Leiden, The Netherlands

- Bianucci, G., Lambert, O. & K. Post, 2012 -
Livyatan vs. *Zygophyseter*: two large raptorial sperm whales
 (Cetacea, Physeteroidea) from two extraordinary Miocene
 marine bone beds. Abstract. Giornata di Paleontologia XII
 edition- Volume dei Riassunti. Catania 24-26 Maggio 2012 *
- Van der Plicht, H., Mol, D. & K. Post, 2012 - Over aasvliegen en
 een mammoetskalf uit de Eurogeul - *Cranium* 29(2):14-20 *
- Joop Eikenboom & Henk Menkhorst - 'In memoriam Jan van der
 Linden (1938 - 2011) - *Spirula* 381: 78-80
- Mol D., Post K. & H. Van der Plicht, 2012 - Fossielen van bos
 neushoorn (*Stephanorhinus kirchbergensis*) en bosolifant
 (*Elephas antiquus*) uit het Eurogeul gebied - *Cranium* 29(2): 20-26 *
- Schouten, S. & K. Post, 2012 - Een bijzonder kaakfragment uit de
 Zuidelijke Noordzee - *Cranium* 29(2): 36-40 *

Julien Pétilon, David Deruytter, Arthur Decae, David Renault & Dries Bonte, 2012 - Habitat use, but not dispersal limitation, as the mechanism behind the aggregated population structure of the mygalomorph species *Atypus affinis* - *Animal Biology* 62: 181-192 *

Marco Isaia & Arthur Decae, 2012 - Revalidation of *Nemesia meridionalis* Costa, 1835 (Araneae, Mygalomorphae, Nemesiidae), and first description of the male - *Bulletin of the British Arachnological Society* 15(8): 280-284 *

Luciano F. La Sala, Luciana M. Pozzi, Denise McAloose, Frederick S. Kaplan, Eileen M. Shore, Erwin J. O. Kompanje, Inga F. Sidor, Luciana Musmeci & Marcela M. Uhart, 2012 - Severe soft tissue ossification in a southern right whale *Eubalaena australis* - *Diseases of Aquatic Organisms* 102: 149-156 *

Vol. 102: 149-156, 2012 doi: 10.3354/dao102538	DISEASES OF AQUATIC ORGANISMS Dis Aquat Org	Published December 27
Severe soft tissue ossification in a southern right whale <i>Eubalaena australis</i> Luciano F. La Sala^{1,2,*}, Luciana M. Pozzi^{1,3,4}, Denise McAloose⁵, Frederick S. Kaplan^{6,7}, Eileen M. Shore^{6,8}, Erwin J. O. Kompanje⁹, Inga F. Sidor¹⁰, Luciana Musmeci^{1,3,4}, Marcela M. Uhart^{1,11}		

Adrian M. Lister, Vesna Dimitrijevi, Zoran Markovi, Slobodan Knezevi & Dick Mol, 2012 - A skeleton of 'steppe' mammoth (*Mammuthus trogontherii* (Pohlig)) from Drmno, near Kostolac, Serbia - *Quaternary International* 276-277: 129-144 *

Moeliker, Kees (2012) – Dronken pestvogels [column] – HP/De Tijd 08, december 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – Besmet met het natuurvirus – p. 5 (voor woord) in: Catapano, Paola – Mini-Darwins in de Amazone. Jonge onderzoekers op ontdekkingsreis door Zuid-Amerika – ErasmusMC / Trichis Publishing BV, Rotterdam, p 1-127, ISBN 978 9490 608330

Moeliker, Kees (2012) – Dr. Shit Fun Chew [column] – HP/De Tijd 07, november 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – De bilnaad van de teek. Beesten door de bril van een bevroren bioloog – Nieuw Amsterdam Uitgevers, pp 1-208, ISBN 9789046813843

Moeliker, Kees (2012) – De vrouw als eend [column] – HP/De Tijd 06, oktober 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – De mini-dwergarend van Anne Geene – p 5-6 in: Geene, Anne – Nieuwe feiten; Waarnemingen uit het dieren- en plantenrijk en uit het heelal in het alge

meen – Uitgeverij De Hef Publishers, ISBN 978-90-6906044-6

Moeliker, Kees (2012) – Rode auto's (vogelpoep en waterkevers) - *Vara Vroege Vogels* (Columnist van de Week), 26 augustus 2012 (www.vroegevogels.vara.nl)

Moeliker, Kees (2012) – Opgesloten zeehond [column] – HP/De Tijd, 05, september 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – Welkom bij de club [column] – HP/De Tijd 04, augustus 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – Mediagenieke strontvlieg [column] – HP/De Tijd 03, juli 2012, p. 12

Moeliker, Kees (2012) – Natuurgenot [column] – HP/De Tijd 1, mei 2012, p. 12

Walvisbotten uit Friese en Groninger terpen

W.Prummel¹, J.T. van Gent² & E.J.O. Kompanje³

Moeliker, Kees (2012) – Waarnemen – HP/De Tijd 2, juni 2012, p. 12

W. Prummel, J.T. van Gent & E.J.O. Kompanje, 2012 - Walvisbotten uit Friese en Groninger terpen - *Paleo Actueel* 23: 41-48 *

Jelle Reumer & Henry van der Es, 2012 - The Late Quaternary of the Southern North Sea - In: *Résumés Quatrième Symposium "Georges Cuvier"*, Montbéliard, 8-12 Octobre 2012: 40 *

Jelle Reumer, 2012 - Stambomen en mobiles - gastcolumn op website Studium Generale UU: www.sg.uu.nl/2012/02/07/gastcolumn-jelle-reumer-stambomen-en-mobiles

Jelle Reumer, 2012 - De zeekoe van Eibergen - (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 23 (1): 14

Jelle Reumer, 2012 - Klein kleiner kleinst - column, in *Cranium* 29 (1): 57

Jelle Reumer, 2012 - Wolharig (1) - (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 23 (2): 10

Jelle Reumer, 2012 - U bent een vis - (rubriek Tussen kop en staart) - *Visionair* 6 (nr 24): 40-41

Jelle Reumer, 2012 - De mens als mierenest - *Maarten!* #4 juli/augustus 2012: 54-61

Jelle Reumer, 2012 - Uitsterven is niet erg, maar wel jammer - *Bionieuws* 13, 1 september 2012: 8

Jelle Reumer, 2012 - Wolharig (2) - (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 23 (3): 10

Jelle Reumer, 2012 - Betrouwbare wetenschap? - Gastcolumn in: Kennislink.nl the magazine! : 17

Jelle Reumer, 2012 - The time available. Een herinnering aan David Mayhew - *Cranium* 29 (2): 4

Jelle Reumer, 2012 - John de Vos vijfenzestig - *Cranium* 29 (2): 5

Jelle Reumer, 2012 - Liegbeesten - *Boekie Boekie* 21 (no. 88): 10-11

Jelle Reumer, 2012 - Geestverruimend - *Studium Generale Magazine* 1: 16-18

Jelle Reumer, 2012 - Wolharig (3) - (rubriek Verdwenen zoogdieren) - *Zoogdier* 23 (4): 15

Jelle Reumer, 2012 - Het myotoom - *Visionair* 7 (26): 40-41

Jelle Reumer, 2012 - Het ontstaan van dier en mens: Een hoorcollege over de evolutie van de gewervelde dieren - NRC Academie / Home Academy, 4 CDs (ISBN 978-90-85301073)

Bernhard van Vondel & Johannes Bergsten, 2012 - Review of the Haliplidae of Madagascar, with descriptions of two new species (Coleoptera) - *Tijdschrift voor Entomologie* 155: 57-66 *

Bernhard J. van Vondel, 2012 - Description of larvae of four *Halipilus* species from Australia (Coleoptera: Haliplidae) - *Tijdschrift voor Entomologie* 155: 193-208 *

PROJECTEN bureau Stadsnatuur Rotterdam

In 2012 heeft Bureau Stadsnatuur 136 projecten uitgevoerd. Het resultaat waren 125 publicaties: 14 rapporten en 101 notities. In de volgende lijst staan de gepubliceerde projecten.

Andeweg, R.W.G & A. de Baerdemaeker. 2012.

Blauwe verbinding, Ecologische Toets. bSR-rapport 200. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Advies natuurlijke inrichting ZW hoek RDM. bSR-notitie 0769. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Beschermde muurplanten oude filterbakken DWL. bSR-notitie 797. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Groeivoorwaarden muurflora L- Rechter Rottekade. bSR-notitie 0794. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

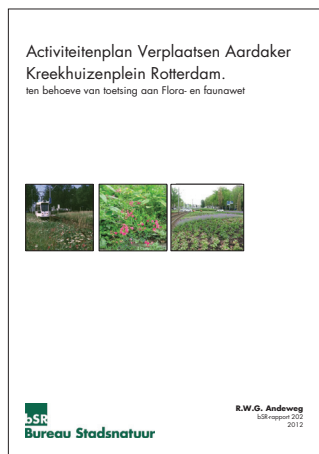
Andeweg, R.W.G. 2012. Quick scan vervanging afsluiter Moezelweg. bSR-notitie 0795. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. & M.A.J. Grutters. 2012. Beschermde flora & fauna op tracé bluswaterleiding Maasvlakte 2. bSR-notitie 0813. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Activiteitenplan Verplaatsen Aardaker Kreekhuisenplein Rotterdam. bSR-rapport 202. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Advies afplaggen op leidingstrook Beerweg. bSR-notitie 0890. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Advies Gele helmblom Middelstegracht 34-36. bSR-notitie 0804. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Advies groenaanleg entreegebied Maasvlakte 2. bSR-notitie 0787. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Beheer Maasvlakte Knooppunt B. bSR-notitie 0758. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Beschermde flora Proveniersbrug Schiedam. Inventarisatie en maatregelenplan. bSR-notitie 0839. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Muurplanten Parkkade. bSR-notitie 0738. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Andeweg, R.W.G. 2012. Werkinstructie inzaai wegenwerk Maasvlakte. bSR-notitie 0879. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de & R.W.G. Andeweg. 2012. Ecologische beoordeling aanleg warmteleiding Botlek. bSR-notitie 0843. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de & S.D. Elzerman. 2012. Vleermuisonderzoek Waterzuivering Anthony Fokkepark. bSR-rapport 0802. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de & W. Moerland. 2012. Quick Scan panden Mandenmakerssteeg Leiden. bSR-notitie 720b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Najaarsonderzoek vleermuizen Rode Dorp, Den Haag. bSR-notitie 0886. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Quick scan Overschie Kleiweg. bSR-notitie 0853. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Quick scan Rode dorp, Den Haag. bSR-notitie 0872. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Quick scan Spui. bSR-notitie 0838. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Verblijfplaats Buizerd Blauwe Verbinding. bSR-notitie 0883. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Ecologisch onderzoek Clockhuys, Rotterdam. bSR-notitie 0746. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Ecologisch onderzoek Schieveensdijk 11. bSR-notitie 0761. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Ecologisch onderzoek van Maanenbad, Rotterdam. bSR-notitie 0826. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Ecologische beoordeling aanleg warmteleiding Buisleidingstraat. bSR-notitie 0847. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Ecologische inspectie werkteerein Poortershaven. bSR-notitie 0891. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Gasfabriek Feijenoord. bSR-notitie 0752. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Hordijkerveld-west. bSR-notitie 0724. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Inventarisatie beschermde soorten Aalmarkt III. bSR-notitie 720a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Quick scan broedvogels Shell Waste-waterpipeline havengebied Rotterdam. bSR-notitie 0801A. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Verkennend onderzoek Boomvalk Leiden. bSR-notitie 0780. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Vleermuisonderzoek bebouwing Catullusweg, Rotterdam. bSR-notitie 0817. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Baerdemaeker, A. de. 2012. Vogels en vleermuizen van traject warmtetransport Groene Kruisweg, Rotterdam. bSR-notitie 0706. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G & R.W.G. Andeweg. 2012. Monitoring Flora en Fauna Kralingse Bos - Resultaten 2011. bSR-rapport 196. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Verkennend onderzoek vleermuizen en vogels Venedepark en Arianepark. bSR-notitie 0867. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Activiteitenplan Nicolaasschool, Zoetermeer. bSR-rapport 203. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Nutriciaterrein. bSR-notitie 0755. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Flora-onderzoek parkeerterrein Boerhaavelaan. bSR-notitie 0833. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Inspectie vogels terrein Maasvlakte 2. bSR-notitie 0828a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Inventarisatie beschermde natuurwaarden Palenstein, Zoetermeer. bSR-notitie 0827. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Inventarisatie beschermde natuurwaarden Zegwaartseweg 60B, Zoetermeer. bSR-notitie 0835. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Najaarsonderzoek vleermuizen Buytenpark. bSR-notitie 0888. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Natuurwaardenonderzoek Tuinvereniging Seghwaert, Zoetermeer. bSR-notitie 0779. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan beschermde flora en fauna kavel Zegwaartseweg, Zoetermeer. bSR-notitie 857a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan bomen Regentessestraat. bSR-notitie 0808. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan Langeweg 350, Zwijndrecht. bSR-notitie 0778. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan ontwikkellocaties Noordelijke Bedrijventerreinen, Zoetermeer. bSR-notitie 0816. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan perceel Lange Nieuwstraat, Schiedam. bSR-notitie 0899. Bureau Stadsnatuur Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Rugstreeppadden Oosterheem. bSR-notitie 0831. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. vervolg Tongvaren Haagweg 4 Leiden. bSR-notitie 768b. Bureau Stadsnatuur Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Vleermuisvriendelijke verlichting. bSR-notitie 0821b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. & M.A.J. Grutters. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Schoonhoven-Nrd. bSR-notitie 0754. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. & N. de Zwarte. 2012. Ecologisch advies Lanenflat Nieuw Crooswijk. bSR-notitie 0818. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Aanvullende quick scan woningblokken Schoonhoven. bSR-notitie 0736a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Activiteitenplan Rugstreeppad voor beheergebied Havenbedrijf Rotterdam N.V. bSR-rapport 201. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Activiteitenplan voor Rugstreeppad Oosterheem, Zoetermeer. bSR-rapport 206. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Beschermde natuurwaarden Anna's Hoeve, Amerikaweg, Zoetermeer. bSR-notitie 0830. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Beschermde natuurwaarden Zegwaartseweg 146, Zoetermeer. bSR-notitie 0845. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Ecologisch werkprotocol dempen sloot. bSR-notitie 0821. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Oranjewijk, Strijen. bSR-notitie 0733. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Flora- en faunawetonderzoek volkstuintcomplex "Seghwaert". bSR-notitie 0832. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Huis ter Duinstraat, Noordwijk. bSR-notitie 851. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Inventarisatie beschermde natuurwaarden groenstrook De Leyens, Zoetermeer. bSR-notitie 0836. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan binnenstad Hilversum. bSR-notitie 820. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan Boerhaavelaan Zoetermeer. bSR-notitie 0800. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan bosstrook van Tuylpark. bSR-notitie 841b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan Dwarstocht. bSR-notitie 841a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan Oosterheem. bSR-notitie 0737. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Quick scan populierenrij Hitchcockstrook. bSR-notitie 0871. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

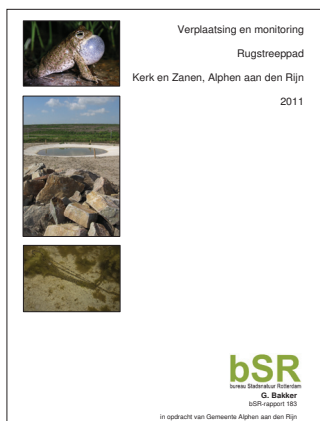
Bakker, G. 2012. Quick scan Stadscentrum-Dorpsstraat. bSR-notitie 0799. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Verplaatsing en monitoring Rugstreeppad Kerk en Zanen, Alphen aan den Rijn. bSR-rapport 183. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G. 2012. Vleermuisonderzoek Nicolaasschool. bSR-notitie 0757. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Bakker, G., M.A.J. Grutters & R.W.G. Andeweg. 2012. Status Ecologische Stapsteen Krabbeterrein. bSR-notitie 0798. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

Elzerman, S.D. 2012. Onderzoek naar Flora- en faunawetsoorten in Hartel-Oostbroek, Spijkenisse. Elzerman Ecologisch Advies rapport 2012-04. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.

- Grutters, M.A.J. & G. Bakker. 2012. Inspecties vogels terrein APMT Maasvlakte 2, seizoen 2012. bSR-notitie 0828b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. & R.W.G. Andeweg. 2012. Meetnet grazige vegetaties havengebied Rotterdam en enkele andere monitoringen 2011. bSR-rapport 185. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Ecologische begeleiding bij aanleg Shell Wastewaterpipeline havengebied Rotterdam. bSR-notitie 0801B. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Ecologische begeleiding Flora- en faunawet bij uitbreiding spoorwegemplacement Maasvlakte. bSR-notitie 0803a. Bureau Stadsnatuur Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Populatieontwikkeling Rugstreeppad Rotterdamse haven. bSR-notitie 852b. Bureau Stadsnatuur Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Quick scan Petroleumweg Vondelingenplaat. bSR-notitie 0884. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Vervolgonderzoek fauna spoorwegemplacement Maasvlakte. bSR-notitie 0803b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Vleermuisonderzoek Quarantainerrein Heijlplaat. bSR-notitie 0868. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J. 2012. Werkprotocol onderhoud watergangen Oosterheem m.b.t. Rugstreeppad. bSR-notitie 0893. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J., G. Bakker & W. Moerland. 2012. Actualisatie vleermuisonderzoek Noordwijk. bSR-notitie 0885. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J., R.W.G. Andeweg & A. de Baerdemaeker. 2012. Onderzoek Flora- en fauna Botlekpark Rotterdam. bSR-notitie 0878. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Grutters, M.A.J., R.W.G. Andeweg, N. de Zwarte. 2012. Beschermde & bedreigde soorten Havengebied Rotterdam 2011. bSR-rapport 184. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Klaassen, O. & A. de Baerdemaeker. 2012. Telling van huiskraaien in Hoek van Holland op 4 maart 2012. SOVON-notitie 2012-105. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. & A. de Baerdemaeker. 2012. Eindrapportage Advies Singelpark Leiden. bSR-notitie 873b. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. & A. de Baerdemaeker. 2012. Quick scan Leeuwenhoek Leiden. bSR-notitie 0858. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. & A. de Baerdemaeker. 2012. Quick scan Nieuweroord Leiden. bSR-notitie 0861. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. & A. de Baerdemaeker. 2012. Tussentijdse rapportage Advies Singelpark Leiden. bSR-notitie 873a. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. & G. Bakker. 2012. Inventarisatie Gierzwaluw Leiden-Centrum 2011. bSR-rapport 181. Bureau Stadsnatuur Rotterdam.
- Moerland, W. & R.W.G. Andeweg. 2012. Quick scan Lammermarkt. bSR-notitie 0901. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Activiteitenplan Gewone dwergvleermuis Driestar-Dieperhout, Leiden - ten behoeve van toetsing aan Flora- en faunawet. bSR-rapport 194. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Flora- en faunawetonderzoek Noorderpark en Voorthuizenlocatie. bSR-notitie 0732. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Mitigatie sloten Van Voorthuizenlocatie. bSR-notitie 0848. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Gasfabriekterrein Leiden. bSR-notitie 0855. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Hallenweg Leiden. bSR-notitie 0875. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Lakenplein Leiden. bSR-notitie 0865. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Lindes Garenmarkt Leiden. bSR-notitie 0876. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Meerburgerkade Leiden. bSR-notitie 0881. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan Middelste gracht Leiden. bSR-notitie 0789. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan reclamemast A44 Leiden. bSR-notitie 0882. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan singel Spoorweghaven Leiden. bSR-notitie 0874. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Quick scan watergang Gooimeerlaan Leiden. bSR-notitie 0864. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W. 2012. Stadsnatuurmeetnet Leiden. Resultaten inventarisaties 2012. bSR-rapport 209. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Moerland, W., G. Bakker & R.W.G. Andeweg. 2012. Samenvatting en Analyse Stadsnatuurmeetnet 2010. bSR-rapport 197. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Zwarte, N. de & G. Bakker. 2012. Quick scan Schoonhoven-Noord. bSR-notitie 0736. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Zwarte, N. de & G. Bakker. 2012. Restricties natuurwetgeving HbR. bSR-notitie 0895. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam.
- Zwarte, N. de & R.W.G. Andeweg. 2012. Advies ecologische aanleg Zuidpunt. bSR-notitie 0870. Bureau Stadsnatuur, Rotterdam. ◀

